

מבחן הלקמוס לשינוי השיטה

דן בן-דוד

עד כה, השיח על שינוי שיטת הממשל התמקד במאפיינים כמו הצורך ביציבות שלטונית, ייצוגיות, ואיכות הנבחרים. בזמן שתכונות אלה הינן הכרחיות, הן אינן מספיקות עבור שיטת ממשל שמטרתה העיקרית היא הבטחת קיומה של מדינת ישראל – מה שמחייב הוספת מימד נוסף לדיון: מבחן לקמוס לשיטת הממשל.

בתחום ממנו אני בא, קוראים להם "תנאי קיום": תנאי יסוד לקיומו של שווי משקל. בהקשר הלאומי, יש למושג גם משמעויות נוספות. בהסתכלות ארוכת טווח, מתבררים שני תנאי קיום שביטולם, תתקשה מדינת ישראל לשרוד בעוד כמה דורות. כוונתי אינה לכל מה שדרוש לקיום המדינה, אלא לשני תנאי קיום ספציפיים שיחדיו מהווים את מבחן הלקמוס לשינוי השיטה, תנאים שהיום לא ניתן להעביר בכנסת.

במהלך עשורים שלמים ברציפות, הולך וגדל בהתמדה החלק של האוכלוסיה הישראלית שאינו זוכה לארגז כלים חינוכי ברמת איכות שתאפשר לילדים של היום – העובדים של מחר – התמודדות נאותה במשק תחרותי, מודרני ופתוח. לכן, תנאי הקיום הראשון מחייב (א) בנייתה של תוכנית ליבה איכותית מהגן ועד י"ב ו-(ב) ישומה באופן מלא ואחיד בכל חלקי מערכת החינוך. הכוונה אינה להשלטת אחידות בין בתי הספר בתחומי לימוד סקטוריאליים אלא רק בתחומי היסוד כדי לאפשר לכל התלמידים למצות את הפוטנציאל הטמון בהם.

התנאי השני קשור לדרכה הלאומית של מדינת ישראל. בעקבות שיעורי הילודה בארץ, הגענו למצב בו כמחצית מהילדים בכיתה א' אינם לומדים במערכת החינוך הממלכתית או הממלכתית-דתית אלא במערכות החינוך החרדית והערבית. בקרוב, האוכלוסיות שאינן מעוניינות בקיומה של מדינה יהודית-דמוקרטית יהיו הרוב בארץ. הבעיה היא שאין לאף אחד מהזרמים הללו חזון חלופי שיוכל לשמור כאן את כל מי שהיום מחזיקים את המדינה – ונמצאים כאן בגלל אופיה הנוכחי – מבחינה כלכלית ומבחינה בטחונית.

למרבה האירוניה, החזון הציוני של מדינה יהודית ודמוקרטית מהווה את החלופה הטובה ביותר גם לאותם מגזרים ישראלים לא-ציוניים. לא מדובר רק בחרדים שלא יוכלו לשרוד באופן פיזי בשכונה הזו ללא חומת המגן שמספק צה"ל – צבא המבוסס היום על אוכלוסיה ציונית שתלך ותהפוך למיעוט. גם לאזרחי ישראל הערבים, עם כל האפליות חסרות ההצדקה שבהן הם נתקלים, בכל זאת אין חלופה מזרח תיכונית אחרת המתקרבת לישראל בהענקת זכויות אזרח מלאות, חופש הצבעה והתבטאות, גישה לאחת ממערכות הבריאות הטובות בעולם, בטחון אישי ורשת בטחון חברתית.

לכן, תנאי הקיום השני הוא שיתוף מיידי של שתי קבוצות אלה בנרטיב הישראלי הכולל לא רק קבלת זכויות אלא גם החובה להגן ולשרת את המדינה כדי לשמר את אותן זכויות. מעבר לעניין המוסרי של החלת חובת הגיוס לשירות צבאי או לאומי על כל אזרחי המדינה, יש כאן עניין חשוב של הנחלת תחושת שותפות לדרך, שותפות גורל וגאווה לאומית.

אלה שני תנאי קיום – תרתי משמע – שחייבים להוות מבחן לקמוס לכל שיטת ממשל בישראל. אך בפועל, אין בכוחה של שיטת הממשל הצנטריפוגלית הנוכחית לקיים את שני התנאים, ונראה כי גם מרבית הרעיונות לשינוי השיטה שהועלו לאחרונה אינם עוברים את מבחן הלקמוס.

לעניות דעתי, הסיכוי היחיד לעמידה בתנאים אלה הינו החלפתה המוחלטת של השיטה הקיימת בשיטה נשיאותית מהסוג שהצעתי במאמריי הקודמים (הכוונה אינה לשיטת הכלאיים החלקית והבעייתית של אביגדור ליברמן). יש מי שתומכים ברעיון, אך בשל חשש שלא ניתן לבצע מעבר לשיטה הנשיאותית במצב הפוליטי הקיים, מעדיפים להסתפק בתיקונים בלבד לשיטה הקיימת.

לכן, חשוב מאוד להכניס את החשש הזה לפרספקטיבה הנכונה. יש להעמיד את הקושי בהפעלת לחץ על פוליטיקאים למעבר מלא ואמיתי לשיטה הנשיאותית מול החלופה של תיקונים שלא יספקו את תנאי הקיום, על כל המשתמע מכך. כל ישראלי הדואג שילדיו ונכדיו ימשיכו לחיות כאן בעתיד חייב להבין כי מה שנעשה – או לא נעשה – בתקופה הקרובה יקבע את אופיה ואת עצם קיומה העתידי של מדינת ישראל.